

گناوه

مصطفی شمس‌الدینی

خداداد مزارعیان

شهرستان گناوه یکی از شهرستان‌های استان بوشهر است. مرکز این شهرستان بندر گناوه است. این شهرستان از شمال غربی به شهرستان دیلم، از شمال شرقی به استان فارس، از مشرق به شهرستان دشتستان، از جنوب به شهرستان بوشهر و از مغرب به خلیج فارس منتهی می‌شود. این شهرستان ۲ بخش، ۲ دهستان، و ۲ شهر با ۵۱ آبادی دارد.

داروهای گیاهی و خواص آنها

عرق گل‌گاوزبان را برای درمان بیماری‌های نظیر سرما خوردگی، روماتیسم، تب سرد و سینه پهلو استفاده می‌کنند.

گل بنفشه دم کرده را برای درمان تب گرم و ناراحتی‌های معده را مصرف می‌کنند.

برنه‌جاس نوعی گیاه است که دم کرده آن را برای درمان بیماری‌های نظیر دل‌درد و شکم‌درد و سردرد مصرف می‌کنند.

عرق کاسنی یا (به اصطلاح محلی منطقه) کاشنی برای درمان چند بیماری از جمله تب سرد و گرم، دل‌درد، دردهای معده و از بین بردن انگل و کم‌خونی استفاده می‌شود. بعضی‌ها پر این گیاه را می‌خورند.

عناب را برای درمان کمر درد و پا درد، آسم و سرماخوردگی استفاده می‌شود. روش کار به این صورت است که بعضی‌ها دم کرده و بعضی‌ها خام آن را می‌خورند در دو روش دم کرده فقط آب آن را می‌خورند.

سه پستون را بیشتر برای درمان روماتیسم، سینه‌پهلو، و سرماخوردگی مصرف می‌کنند.

فلوس را برای درمان دل‌درد کودکان دم کرده مصرف می‌کنند.

دارچین دم کرده به خصوص با چای برای درمان سرماخوردگی سردرد، تب سرد، و سینه‌پهلو استفاده می‌شود.

شیرخشت برای درمان کودکان، یرقان، و تب گرم خام مصرف می‌شود.

خاکشیر گیاهی است که تب سرد می‌آورد و به برای همین برای درمان‌های زردی و گرم‌زدگی و یرقان و کم‌خونی استفاده می‌شود. این گیاه در تابستان به صورت شربت در بازارهای شهر به فروش می‌رسد و خاصیت‌های گوناگونی دیگر دارد.

میخک نوعی گیاه زمینی با بوی خوب است که زنان روستایی به گردن می‌آویزند و برای درمان دندان‌درد روی دندان گذاشته می‌شود.

استوخودوس برای درمان دل‌درد استفاده می‌شود.

هلبله سیاه که به هلبله هندی معروف است برای درمان ناراحتی‌های گوارشی و بیوست مفید است و دم کرده و یا خام و کوبیده مصرف می‌شود.

مشکورک (meškurak) برای درمان روماتیسم و کمردرد دم کرده مصرف شود.

اسفناج و زرشک را مخلوط کرده برای درمان کم‌خونی دم کرده استفاده می‌کنند.

جفت (jaft) همان پوست بلوط است که آن را کوبیده و برای درمان ناراحتی‌های گوارشی به خصوص زخم معده‌ای حاد دم کرده مصرف می‌کنند. این گیاه و دارو را باید با کباب مصرف کنند چون مزه تلخی دارد و حالت تهوع به بیمار دست می‌دهد.

آویشن، که در اصطلاح محلی به آن اوری شم می‌گویند، برای درمان بیماران کلیوی همچنین دل‌دردهای شدید و مستمر استفاده می‌شود.

کارده بیشتر خوراکی است برای درمان سینه‌پهلو، گلودرد، سرماخوردگی، و تب سرد استفاده می‌شود.

کتیرا نیز برای درمان دندان‌درد استفاده می‌شود. این دارو از شیر درختچه‌ای به نام گینه به دست می‌آید.

داروهای غیر گیاهی و خواص آن‌ها

جگر سفید گوسفند برای درمان بیماری‌هایی نظیر سیاه‌سرفه، شب‌کوری از جگر سفید گوسفند استفاده می‌کنند.

تخم لاک‌پشت را برای درمان تنگ نفس و طبع گرم استفاده می‌کنند. روش استفاده به این صورت است که تخم لاک‌پشت را خام به بیمار می‌خورانند.

نبات برای درمان سیاه‌سرفه، تب گرم، دل‌درد استفاده می‌کنند.

غوره انگور را برای درمان سیاه‌سرفه استفاده می‌کنند همچنین از سیب ترش برای این بیماری استفاده می‌کنند.

تخم کبوتر را برای درمان شب‌ادراری و لکنت زبان خام به بیمار می‌دهند.

قند جوشک را برای درمان دل‌دردهای شدید استفاده می‌کنند.

آش داغ یا آش‌رشته را برای درمان سرماخوردگی و تب سرد استفاده می‌کنند.

آش ماست و آتش دوغ را برای درمان زردی یا یرقان، تب سرد و طبع گرم استفاده می‌کنند.

ادرار گوسفند برای درمان سیاه‌سرفه خیلی خوب است.

باروت برای درمان کچلی استفاده می‌شود، روش کار به این صورت بود که باروت را با آب خیس می‌کردند و روی ناحیه کچل شده سر می‌ریختند.

شله ماهینی برای درمان زردی، شب‌ادراری، و شب‌کوری استفاده می‌شود.

گوشت کلاغ برای درمان سیاه‌سرفه مصرف می‌شود.

شیرخو برای درمان تنگی نفس استفاده می‌شد.

سوخته شاخ بز برای درمان کچلی استفاده می‌شد، روش کار به این صورت بود که شاخ بز را می‌سوزاندند و کمی آن را خیس می‌کردند و روی ناحیه کچلی می‌گذاشتند تا درمان شود.

دل و قلوه برای درمان تنگی نفس و شب‌کوری بسیار مفید است.

روغن سوخته برای درمان کچلی استفاده می‌شد. روغن را به ناحیه کچل شده می‌مالیدند چند روز یک‌بار این کار را تکرار می‌کردند.

هندوانه و کاهو از برای درمان یبوست، تب گرم و قندمزاجی استفاده می‌کردند.

گیاهانی دارویی موجود در گناوه

گل‌گاوزبان، هللیه، سه‌چو، گل بنفشه، خاکشیر، عنبر گل، سربرنجاس، خارشتر، گل‌کلون، ابوجهل، چوزردک، خرنا کو، باقلا میشی، سه‌پستون، بابونه، کنگر، خار زرد، آویشن، گل‌خالکی، مشکورک، بنگو، پونه.

درمان بیماری‌های روحی

در این منطقه برای درمان این‌گونه افراد معمولاً دعا می‌کردند، آنان بیمار را پیش ملای کتابدار می‌بردند و برای سلامتی او دعا می‌کردند. ملا نیز کتاب خود را باز می‌کرد و با توجه به نیت خود درمان‌هایی از گیاهان و غذاهایی در کاغذ می‌نوشت و روی دوش و یا شانه بیمار با سنجاق می‌بستند.

در شهر گناوه می‌گفتند کسانی که دچار بیماری جنون می‌شوند پا روی بچه‌پریون گذاشته‌اند. در روستای امامزاده حسن می‌گفتند این بیمار بچه‌پریون را اذیت کرد و آنان در حقیقت نفرین کرده و باید او را در محضر امامزاده‌ها ببرند و یا ملا برای او دعا کند. در شول و چهارروستایی بیمارانی را که زیاد پرخاش می‌کردند با پخو (pexow)^۱ زنجیر می‌کردند. به‌طور کلی در این منطقه بیمار را در محضر امامزاده‌ها می‌بردند و برای آنان دعا می‌کردند.

بیماری‌های جسمی

این نوع بیماری‌ها که شامل زردی، شب‌کوری، کچلی، روماتیسم، و غیره می‌شود در قسمت‌های قبلی در باره آن‌ها بحث شده است و اینجا نیز اشاره‌ای به درمان این بیماری‌ها می‌کنیم. **زردی و یا یرقان** برای درمان از داروهایی مثل شیرخشت، خاکشیر و غذاهایی نظیر آش ماست و آش دوغ و شله‌ماهی استفاده می‌شد.

کچلی بیماری‌ای است که برای درمان آن از داروهایی نظیر روغن سوخته، سوخته شاخ بز و باروت استفاده می‌شد.

روماتیسم برای درمان این نوع بیماری، گل‌گاوزبان و گیاهی دیگر به نام مشکورک استفاده می‌شد.

شب‌اداری برای درمان این نوع بیماری از تخم کبوتر و شله‌ماهی استفاده می‌کردند.

سیاه‌سرفه را با جگر سفید گوسفند، نبات، غوره انگور، سیب ترش و گوشت کلاغ درمان می‌کردند.

شب‌کوری از دل و قلوه، شله‌ماهی، جگر سفید گوسفند به‌خصوص کف جگر سفید استفاده می‌کردند.

جراحات

در گذشته برای درمان زخم‌ها به‌خصوص زخم‌های دست و پا و سر، که بر اثر ضربه جراحی برداشته بودند، از پارچه‌ای به نام بیشور (bešur) مقداری می‌سوزاند و خاکستر آن را روی زخم می‌گذاشتند و در بعضی جاها از جمله روستای چهار روستایی و چهار برج و بندر ریگ تخم مرغ را نیمرو می‌کردند و روی زخم می‌گذاشتند.

- در شهر گناوه از یک نوع برشتوک (bereštuk) که از آرد روغن و آب تهیه می‌شد برای درمان جراحات استفاده می‌کردند.

- برای درمان سوختگی‌های دست و پا و یا بدن از خمیردندان استفاده می‌کنند.

- در گذشته‌های خیلی دور اگر قسمتی از دست و یا بدن می‌سوخت که زخم نمی‌شد آب بینی روی آن می‌مالیدند و می‌گفتند التیام‌بخش بوده است.

۱. نوعی دست‌بند است که روی دو دست حیوان می‌زنند تا زیاد از محل دور نشود و یا زیاد حرکت نکند، به همین دلیل باپخو پاها و گاهی دست‌های بیمارانی را که پرخاش می‌کردند زنجیر می‌کردند.

- برای درمان زخم‌هایی که کودکان به واسطه ختنه دچار آن شده‌اند در گذشته از کودکی می‌خواستند که آلت خود را در خاک‌های گرم که به آن خل (xol) می‌گویند فرو ببرد تا التیام ببخشد.

شکسته‌بندی

کوفتگی

عارضه‌ای است که بر اثر ضربه خوردن قسمتی از بدن در شخص به وجود می‌آید و از آنجایی که در این نوع ضربه‌ها خون یک جا جمع می‌شود و یا بر اثر پارگی رگ‌ها خون یک جا جمع می‌شود. برای درمان آن از وسایل گرم‌کننده از جمله حوله، آب جوش، و سنگ داغ استفاده می‌کنند. در گذشته بل بل (bal bal) روی ناحیه درد می‌گذاشتند. به‌طور کلی بهترین درمان کوفتگی گرم ننگه داشتن ناحیه درد است که با آب جوش و نمک و حوله و یا آب جوش و نمک آن را معالجه می‌کنند که به این شیوه در روستای گاو زرد نم‌تون (namad town) می‌گویند.

دررفتگی

درمان آن با توجه به ناحیه دررفته‌شده و با توجه به سلیقه افراد متفاوت است معمولاً افراد متخصص این عمل، ابتدا ناحیه دررفته‌شده را شناسایی و بعد با کمی روغن آن را نرم می‌کنند بعد با توجه به توان خود آن را سر جای اصلی خود می‌اندازند. بعضی‌ها با بستن میخی در زمین و بستن ناحیه در رفته و یا بستن شخص ناحیه در رفته را به این طرف و آن طرف و یا بالا و پایین می‌کشند تا سر جای اولیه خود برگردد.

شکستگی

درمان و معالجه شکستگی نیز با توجه به ناحیه شکسته‌شده، به روش‌های گوناگونی صورت می‌گیرد. اگر ناحیه شکسته‌شده دست باشد با چند قطعه تخته چوب باریک که به وسیله یک رشته نخ به هم متصل شده‌اند، بعد از تنظیم کردن ناحیه درد بسته می‌شود. شیوه کار به این صورت است که ابتدا تخته‌چوب‌ها را می‌تراشند و آماده می‌کنند و بعد استخوان‌های ناحیه شکسته‌شده را تنظیم می‌کنند سپس مقداری پنبه روی ناحیه شکسته‌شده می‌گذارند و آنگاه با تخته‌چوب‌ها برای مدت یک هفته می‌بندند و هر روز که می‌گذرد گره‌های دور تخته‌ها را بازتر می‌کند تا خون به دست یا ناحیه درد برسد و زودتر خوب شود. اگر محکم ببندند و آن را باز و بسته نکنند، بیمار خوب نمی‌شود و این احتمال دارد که ناحیه شکسته‌شده به کلی از بین برود.

برای درمان شکستگی سر همان‌طور که قبلاً گفتیم از خاکستر پارچه به شور استفاده می‌کنند و یا تخم‌مرغ تمیز و نیم‌رو شده را روی زخم می‌گذارند.

دلاک شخصی است که کار حجامت و خون‌گیری، اصلاح سر و صورت یا سلمانی، ختنه‌سوران را برعهده دارد. دلاک برای خون‌گیری و حجامت با شاخ بز و تیغ، خون بدن و یا ناحیه درد را می‌کشد. روش کار به

این صورت بود که اگر ناحیه درد مو داشت ابتدا با تیغ آن را می تراشد و بعد با تیغ آن را می خراشد و سپس با شاخ بز که معمولاً دو طرفش سوراخ بود، خون ناحیه درد را به درون شاخ با دهان می مکید و به این ترتیب بیمار را معالجه می کرد. دلاک همچنین بیمارانی را که کمخونی داشتند و یا طبعشان سرد بود در پوست گراز و میش می انداختند و مدتی از او مراقبت می کردند تا باد پوست او را نزند و برای همین امر چند پتو روی بیماران می انداخت و گاهی روی بعضی از بیماران خون حیوان می ریخت.

ختنه کردن

دلاک با ابزارهای سنتی خود از قبیل نی دولبه، تیغ، پنبه و الکل نوزادان را ختنه می کرد و در عوض این کار مزدی می گرفت. مزد او بستگی به درآمد افراد مختلف متفاوت بود. ابزار کار دلاک عبارت است از شاخ بز، تیغ، ماشین اصلاح سر و صورت، نی، پنبه، الکل. دلاکان همیشه به صورت دوره؛ گردی در تمام روستاهای منطقه در حال حرکت بودند و مختص به روستا و یا محل خاصی نبودند (البته هر روستایی یک دلاک داشت).

قابله زنی بود که هنگام زایمان به زائو کمک می کرد. از جمله کارهایی که قابله می کرد آماده کردن اتاق، مالیدن دست روی شکم زن زائو، قنداق کردن کودک، حمام کردن کودک، شستن لباس زن زائو، بریدن ناف کودک.

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی